

Стратегії європейських бібліотек XXI століття – в університеті XV століття: Конференція LIBER у м. Упсала (Швеція)

4-7

липня 2006 р. у старовинному шведському містечку Упсала, відомому найстарішим (з 1477 р.) у цій країні університетом, відбулася 35-та щорічна конференція Асоціації дослідницьких бібліотек Європи – The Ligue des Bibliothèques Europeennes de Recherche (LIBER; <http://www.kb.dk/guests/intl/liber/>).

LIBER – авторитетне та відоме у світі професійне об'єднання, до якого входять близько 280 провідних академічних (університетських, дослідницьких, національних) бібліотек з більш, ніж 30 країн Європи. Наукова бібліотека Національного університету „Києво-Могилянська академія“ є членом LIBER з 2004 року і, на жаль, до цього часу єдиним учасником з України, що, сподіваємося, буде змінено найближчим часом. Реєстраційний внесок для інституції складає близько 1 300 грн. на рік (1 315 датських крон), включаючи передплату на професійний щоквартальник LIBER Quarterly. Індивідуальне членство коштує 745 грн. на рік.

Своїми програмами LIBER активно сприяє співпраці європейських бібліотек та організацій у царині бібліотечно-інформаційних технологій. Багато програм Асоціації реалізуються під патронатом Ради Європи, Комісії Європейської Спільноти (Commission of the European Communities – CEC), Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та інституцій (IFLA), а також національних бібліотечних асоціацій. Організацію було створено в 1971 р. за ініціативою відомого фахівця в галузі бібліотечної справи зі Швейцарії Ж.-П. Клавеля та ряду наукових бібліотек. LIBER сприяє зміцненню співпраці саме бібліотек, а не громадських організацій та професійних об'єднань чи органів управління. Відповідно до Статуту, з 1996 р. основна діяльність Асоціації здійснюється в рамках чотирьох самостійних секцій: „Доступ до фондів“, „Розвиток фондів“, „Збереження фондів“, „Управління бібліотеками“.

Основна мета – збереження європейської культурної спадщини, що передбачає дбайливе ставлення до бібліотечних колекцій як до суспільно значущого надбання. Щорічно LIBER проводить свої конференції у провідних бібліотеках Європи. Так, за останні роки вони відбулися у Британській бібліотеці, Королівській бібліотеці Данії, Національній бібліотеці Чехії, Бібліотеці Університету у м. Грац (Австрія), Національній бібліотеці у м. Римі, Російській національній бібліотеці і, нарешті, – бібліотеці університету м. Упсала.

На цій конференції йшлося про різноманітні проекти та ініціативи європейських бібліотек, передусім, у галузі новітніх інформаційних технологій, створення цифрових колекцій, інституційних репозитаріїв, збереження культурної спадщини.

Серед надзвичайно цікавих і корисних доповідей слід відзначити ключові, що визначатимуть стратегію бібліотечної діяльності в найближчому майбутньому.

Про створення світової електронної бібліотеки Google, зокрема, участь європейських бібліотек у цьому

найбільш обговорюваному нині проекті (google.book.com), йшлося у спільній доповіді директора Національної бібліотеки Франції Д.-Н. Дженней (Jean-Noël Jeanneney) та одного з керівників служб Оксфордського університету (Велика Британія) Р. Мілна. Питанням формування інституційного архіву (DiVA, Digital Scientific Archive), зокрема включення до нього електронних текстів дисертацій, розповіла Е. Мюллер з університету м. Упсала. Цей останній проект є досить відомим (E-theses and the Nordic e-theses initiative) і може стати прикладом для української бібліотечної спільноти у створенні подібних проектів відкритих архівів.

Можливості оцінювання якості роботи бібліотек та інші види оцінювання та статистики висвітлили у своїх виступах С. Таун (Stephen Town) з Університету Кренфілд, Сполучене Королівство (Cranfield University, UK) та К. Сінікара (Kaisa Sinikara) з Гельсінського університету (Фінляндія). Розвиток колекцій у сучасну епоху має бути прозорим та доступним, – стверджували на секції з відповідною назвою Х. Ройс (Hans Roes; Міжнародний університет м. Бремена, Німеччина) та К. Кемпф (Міська бібліотека м. Мюнхена, Німеччина). Особливо важливо це в епоху цифрових технологій, і такі продукти, як, наприклад, WorldCat від OCLC, допомагають це забезпечити, про що йшлося в доповіді Дж. Лі (Janet Lees, Нідерланди) – представниці компанії OCLC/PICA – генерального партнера LIBER.

Новий продукт для управління електронними ресурсами – PRIMO – презентувала відома світова компанія ExLibris. Дійсно, настав час змінити природу електронного каталогу та інтегрувати його з іншими пошуковими засобами. Користувач вже не хоче працювати лише з бібліографічними записами на окрему колекцію конкретної бібліотеки, а прагне через єдиний пошуковий інтерфейс отримати доступ до всіх можливих ресурсів, у т. ч. повнотекстових.

Цікаву доповідь, присвячену діяльності міжнародного консорціуму eIFL.net, представила відома завдяки різним міжнародним проектам в Україні Моніка Сегберт. Нині консорціум об'єднує бібліотеки 52 країн світу і працює над оперативним та зручним доступом до світових електронних ресурсів для користувачів бібліотек.

Про діяльність європейських бібліотек в умовах підвищеної безпеки з огляду на тероризм йшлося у доповідях представників Національної бібліотеки Іспанії та Університетського коледжу Лондона, де, відповідно в 2004 та 2005 рр., внаслідок терористичних актів постраждали бібліотеки та працівники. Декілька доповідей було присвячено проблемам збереження фондів та відповідній діяльності бібліотек у цій царині.

Детальнішу інформацію про конференцію можна знайти на сайті:

<http://www-conference.slu.se/LIBER/index.htm>

Т. Ярошенко

“Інформатіо-2006”. „Інформаційні ресурси: створення, використання, доступ” : 3-тя Міжнародна науково-практична конференція (2-6 жовтня 2006 р., м. Алушта, Автономна Республіка Крим)

Конференцію було організовано Всеукраїнським Консорціумом „Інформатіо” (www.informatio.org.ua) спільно з провідними бібліотечними та інформаційними інституціями України: Національною парламентською бібліотекою України, науковою бібліотекою НаУКМА, бібліотекою Таврійського університету, Інститутом математичного моделювання „Фраксім” та ін. під патронатом Міністерства культури і туризму України. Сприяли її проведенню Міжнародний фонд „Відродження” та Посольство США в Україні. Серед учасників були представники відомих світових видавництв та інформаційних компаній Elsevier, EBSCO, Euromonitor International, ExLibris та ін.

У рамках конференції працювали тематично-проблемні секції: “Світові бібліотечні ресурси”, “Відкритий доступ до науково-освітніх інформаційних ресурсів”, “Автоматизація інформаційно-бібліотечних процесів”, “Загальні проблеми інформаційно-бібліотечної діяльності”, “Локальні електронні ресурси”. Також було проведено школу-семинар «Центри “Вікно в Америку”», в якій досвідом організації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів та упровадження сучасних технічних засобів ділилися американські спеціалісти.

Важливою особливістю конференції було те, що на ній не тільки розглядався сучасний стан забезпечення бібліотек інформаційними ресурсами на традиційних і електронних носіях, використання сучасних бібліотечних програм, здійснення корпоративних заходів, а й висвітлювалися прогностичні розвідки щодо найбільш суттєвих напрямів розвитку бібліотечно-інформаційних складів та їхньої інфраструктури.

Детальніше про конференцію див. на сайті:
www.informatio.org

**Відкритий Доступ до наукової інформації:
нова модель наукової комунікації
XXI століття**

Конференція “Відкрита комунікація 2006: нові можливості у створенні репозитаріїв Відкритого Доступу” (“Open Scholarship 2006: New Challenges for Open Access Repositories”; жовтень 2006 р., університет м. Глазго, Шотландія)

Конференція стала черговою у циклі європейських конференцій з проблематики Ініціативи Відкритого Доступу і продовжила обговорення тем, розпочатих на відповідних конференціях у містах Женеви (Швейцарія; CERN in Geneva) та Лунді (Швеція; Nordic Scholarly Communication Conferences in Lund, Sweden). В її роботі взяли участь понад 200 представників університетів, бібліотек, фондаций, комерційних компаній, видавництв тощо, здебільшого з Європи.

Ключовою темою форуму була: “Розвиток репозитаріїв відкритого доступу: відповідний сервіс, оцінка якості, відповідні політики”. Становили інтерес, зокрема, доповіді: “Розвиток руху інституційних репозитаріїв” (Ст. Пін-

філд, Університет Ноттінгем, Сполучене Королівство), “Відкритий доступ та розвиток наукових досліджень” (С. Горнбостел, Інститут дослідницької інформації, Бонн, ФРН), “Пошукові механізми відкритого архіву” (Ф. Шуманн, бібліотека Університету Белфілд, ФРН), “Фінансові аспекти інституційного депозитарію” (Дж. МакКолл, Університет Единбурга, Сполучене Королівство), “Аналіз цитування у дослідженнях” (Г. Моед, Лейден-Університет, Нідерланди), та інші, пов’язані як з окремими проектами, так і зі стратегіями розвитку інституційних репозитаріїв та дотичних до цього проблем (інтелектуальної власності, технічних, організаційних, фінансових тощо).

Структура наукових комунікацій на початку XXI століття знаходиться на етапі радикальних змін. На еволюцію традиційних видавництв і журналів впливають економічні, юридичні та технічні фактори. Але найбільше позначаються на цих змінах, безумовно, новітні інформаційно-комп’ютерні технології, особливо розвиток Інтернету та Вебу. Це істотно змінило не стільки сутність наукової комунікації, скільки механізми оперативного та зручного створення та розповсюдження наукової інформації, електронного видання, процеси комунікації та пізнання в цілому.

Нову модель наукової комунікації – так звану Будапештську Ініціативу Відкритого Доступу (BOAI) створено порівняно недавно – 2 грудня 2001 р. на конференції, що проходила в Інституті Відкритого Суспільства в Будапешті, звідси і походить назва. Конференція розглядала різні шляхи наукової комунікації в епоху Інтернету, зокрема пошуки моделей оперативного та дешевого (безкоштовного для користувачів) розповсюдження наукових знань (через препринти та постпринти наукових рецензованих статей, а також інших наукових публікацій, таких, наприклад, як тези дисертацій, матеріали конференцій тощо). «Під “відкритим доступом” до цієї літератури ми розуміємо її доступність через публічний Інтернет, що дозволяє будь-якому користувачеві читати, завантажувати, копіювати, розповсюджувати, друкувати, шукати чи через посилання зв’язуватися з повними текстами статей, використовувати їх для індексування, при створенні програмного забезпечення чи будь-яких інших законних цілей без фінансових, юридичних або технічних бар’єрів, крім тих, що пов’язані з доступом до Інтернету», – стверджує Ініціатива (див. Budapest Open Access Initiative. – Mode of access: WWW.URL: <http://www.soros.org/openaccess> – Title from the screen).

Відкритий доступ забезпечується двома шляхами: через журнали відкритого доступу та архіви (чи репозитарії) відкритого доступу.

Архіви/репозитарії відкритого доступу створюються шляхом депонування та самоархівування (Self-Archiving) вченими своїх статей, опублікованих у наукових рецензованих журналах, у відкритих електронних архівах (інституційних та/чи тематичних репозитаріях), сумісних зі стандартами Open Archives Initiative. Такі архіви безкоштовно й безперешкодно пропонують свої ресурси широкому загалу: це можуть бути як не рецензовані недруковані матеріали (препринти), так і відрецензовані й друківані постпринти, а також дисертації, звіти та інша „сіра” література. Архіви можуть належати організаціям (університетам, лабораторіям тощо) або цілеспрямовано віддзеркалювати документні джерела наукової інформації певних дисциплін (фізика, економіка і т. ін.). Автори мають право архівувати свої не надру-

ковані матеріали без будь-яких дозволів, а щодо пост-принтів, то більшість журналів уже дозволяє авторам архівувати їхні надруковані статті.

Якщо архіви підтримують протокол обміну метаданими Ініціативи Відкритих Архівів (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting – OAI-PMH), то вони будуть сумісні з іншими ресурсами, і користувачі зможуть знайти матеріали таких архівів, навіть не знаючи про їхнє існування, розташування й зміст. Нині існує безкоштовне програмне забезпечення із відкритим кодом для створення й підтримки таких OAI-сумісних архівів, яке активно застосовується у світі. Найбільш популярні тут E-print та DSpace.

Ініціатива набула досить широкого розповсюдження. В 2006 р., за даними Директорії репозитаріїв відкритого доступу¹, у світі нараховувалося вже більше 770 відкритих архівів у 41 країні світу, чи 739 OAI-сумісних репозитаріїв відкритого доступу у Реєстрі репозитаріїв відкритого доступу² із більш ніж 3 млн. одиниць інформації, де окрім друкованих статей архівуються ще не надруковані статті, бакалаврські, магістерські роботи, докторські дисертації тощо. Такі наукові цифрові колекції дають змогу оперативно працювати з різним цифровим контентом, швидко готувати онлайнві навчальні матеріали, електронні часописи й книжки. Серед лідерів у створенні інституційних репозитаріїв – Німеччина, Нідерланди, Австралія, Норвегія, де репозитарії є майже в усіх університетах. Середня кількість публікацій у репо-

зитарії сягає близько кількох сотень, хоча у Нідерландах приблизно 25% всієї наукової продукції знаходиться у репозитаріях, і ця кількість зростає. За останніми даними, новий інституційний репозитарій з'являється у світі щодня.

Отже, Відкритий Доступ та розвиток відкритих інституційних архівів (репозитаріїв) – нова модель наукової комунікації, що починає народжуватися і дуже активно впроваджуватися, формує нові можливості спілкування академічної громади світу та розповсюдження наукової інформації в електронну епоху. Ця модель забезпечує нові якісні можливості, які потрібно активно використовувати і академічній спільноті України. Тому таким важливим для нас є її практичне запровадження. Крім того, Національний університет "Києво-Могилянська академія" та Український Католицький Університет за підтримки Міжнародного фонду "Відродження" реалізують пілотні проекти зі створення інституційних репозитаріїв. Відпрацьовану модель та технологію створення буде запропоновано академічній спільноті України найближчим часом.

Презентації та інші матеріали конференції доступні на сайті <https://dspace.gla.ac.uk/handle/1905/644> (до речі, електронному архіві Університету Глазго, виконаному в Dspace). Вони, безумовно, стануть у пригоді українським фахівцям при створенні інституційних репозитаріїв та інших проектів у царині електронних ресурсів.

¹ The Directory of Open Access Repositories – OpenDOAR. – Mode of access: WWW.URL: <http://www.opendoar.org>. – Title from the screen.

² Registry of Open Access Repositories (ROAR). – Mode of access: WWW.URL: <http://archives.eprints.org/>. – Title from the screen.

ОСОБИСТІ КНИЖКОВІ КОЛЕКЦІЇ У ФОНДІ СУМСЬКОЇ ОУНБ

КНИЖКОВІ СКАРБИ УКРАЇНИ

ІЗ плином років, зміною суспільно-політичних формацій, ідеалів бібліотека незмінно виконує свою головну функцію – забезпечення кожному члену суспільства вільного доступу до інформації, до набутків інтелектуальної і творчої діяльності людей.

У фондах нашої бібліотеки зберігаються великі книжкові багатства майже 50 мовами світу. Значну цінність становить зібрання краєзнавчої літератури.

Відділ краєзнавчої літератури та бібліографії створено в бібліотеці у 1986 році. Щорічно він обслуговує майже 2 тис. користувачів, а його фонд налічує понад 4,5 тис. документів. Працівники відділу складають краєзнавчі бібліографічні покажчики актуальної тематики, проводять заходи з популяризації краєзнавчої літератури, виконують різноманітні запити користувачів.

Зрозуміло, що ефективність краєзнавчої роботи залежить від наповнення фонду. Тому значна увага приділяється не тільки його формуванню, але й вивченню, розкриттю, поповненню, особливо книгами,

виданими у XIX-XX століттях. Комплектування фонду бібліотеки здійснюється через обмінні фонди, книжкові магазини, шляхом отримання обов'язкового безоплатного примірника видань, що виходять на території області, за рахунок дарів книг самими авторами, фундаціями, а також зібрань, переданих за заповітами із приватних колекцій.

Найбільшим таким даром стала бібліотека сумського краєзнавця Геннадія Терентійовича Петрова. Це ім'я відоме багатьом. Г. Петров народився в Сумах. Закінчив факультет журналістики Львівського університету. Навчався в аспірантурі Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії. Працював відповідальним секретарем у районних газетах, згодом – у Сумах, а з 1990 року в редакції сумського тижневика "Панорама Сумщини". Завдяки йому це видання користувалося значним попитом у сумчан.

Т. Калашник